

Куценко Дмитро Володимирович,
провідний науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем психологічного
забезпечення та психофізіологічних
досліджень навчально-наукового інституту
заочного та дистанційного навчання
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник

РОЛЬ ЕМПАТІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІГРАФОЛОГА

Процес проведення перевірки із застосуванням поліграфа відбувається у досить специфічних а іноді й непростих умовах для особи яка проходить перевірку, у деяких випадках навіть і для самого поліграфолога. У першу чергу це пов'язано із високим рівнем нервового напруження або стресу, який відчуває більшість осіб, що проходить перевірку із застосуванням поліграфа (новизна процедури; наявність обставин, що спонукають до проходження перевірки, часто “умовно добровільних”; тривалість процедури за часом; сприйняття факту перевірки як елемент недовіри до себе з боку ініціатора перевірки; часто необхідність приховування певної інформації тощо). По-друге – наявність потреби пригадувати певні обставини або власний досвід, які можуть бути не приємними. По-третє наявність ситуації, в якій виникає необхідність відверто ділитись певною інформацією із сторонньою особою – поліграфологом тощо.

Наведені вище аспекти супроводжують майже кожную перевірку із застосуванням поліграфа, формуючи умови, які фахівець має брати до уваги, чим відповідно і зумовлюється специфіка роботи поліграфолога.

Слід зазначити, що робота поліграфолога безпосередньо полягає у взаємодії із особою, яка проходить перевірку та спрямована на отримання від неї максимально правдивої, а бажано і розгорнутої інформації на певне коло питань, які визначені завданням. У більшості випадків процес спілкування під час проведення перевірки із застосуванням поліграфа відбувається між раніше не знайомими особами, а питання що обговорюються знаходяться у сфері «особистісних», таких, що не виносяться на широкий загал. До складностей у спілкуванні потрібно також додати можливість наявності комунікативних бар'єрів, що пов'язані як із суспільними відносинами (соціальні,

політичні, релігійні, професійні, світоглядні відмінності) так і з характером індивідуума, його міжособистісними відносинами (сором'язливість, скритність, недовірливість, недобррозичливість тощо) [1; с. 132–133]. Також, в умовах перевірки, у людини може запускатись механізм психологічного захисту, який у своїй основі є процесом «відмежування» сфери свідомості людини від негативних, травмуючих особистість переживань. Він долає психологічний дискомфорт, унаслідок якого може сформуватися негативізм, змінитися система міжособистісних стосунків людини тощо [2].

Ефективність міжособистісної взаємодії вчені пов'язують із таким поняттям як комунікативна компетентність.

Комунікативна компетентність – це не лише наявність знань, умінь та навичок, а й готовність їх адекватного та ефективного використання у безпосередній професійній діяльності зазначає Гавриляк Л.С. [3; с. 73].

У праці «Handbook of Communicative Competence» («Довідник з комунікативної компетентності») зазначається, що від комунікативної компетентності великою мірою залежить здатність людини досягти своїх цілей у соціальному житті [4]. Вважаємо, що професія поліграфолога стоїть в ряду з професіями де комунікативна компетентність відіграє одну з вирішальних ролей серед навичок фахівця.

За думкою багатьох дослідників емпатія сприяє формуванню комунікативної компетентності особистості.

Під впливом емпатії розвиваються добрі комунікативні уміння та навички. Вони допомагають людині і в професійному зростанні. Більшість вчених відзначають позитивний вплив зростання рівня емпатії на соціальну та професійну адаптацію людей різних професій, на вдосконалення їх комунікативних умінь, здатності розуміти емоційний стан іншої людини за невербальними проявами.

Емпатія сприяє збалансованості міжособистісних відношень, морально-етичному зростанню особистості, ефективному взаєморозумінню [5; 6].

Вартанян В.М. зазначає, що емпатія зменшує ефект викривлення сприйняття іншого, що з'являються з-за атрибутивних процесів; супроводжує формування більш точного першого враження [6].

Макимець С.М. взагалі називає емпатію «стрижнем» соціальної та професійної адаптації [7].

Обозов М.М. емпатію розглядає як єдність емоційних, когнітивних та вольових процесів, у зв'язку із чим виокремлює такі її види:

1. Емоційну емпатію – реакцію афективного типу, засновану на механізмах проєкції та наслідування моторних і афективних реакцій іншої особи; проявляється у готовності відгукнутися на почуття і душевні хвилювання, щирості у проявах власних почуттів, створює можливість співпереживання.

2. Когнітивну емпатію – яка ґрунтується на розумових процесах: здатності інтенсивно проаналізувати інформацію про співрозмовника, готовність зрозуміти і прийняти його позицію, а також здатності передбачити його психологічні реакції в конкретних ситуаціях.

3. Поведінкову емпатію – реакцію вольового типу, що виражається у мотивації до альтруїстичної поведінки (допомога) на користь іншої людини, спрямованої на поліпшення її емоційного стану. Поведінковий компонент забезпечує прийняття позиції іншого, розвиває здатність до саморегулювання; допомагає захищати особистісну рівноправність у встановленні та підтримці контактів, коригування власних дій на рівні взаємодії; підтримує активність, відповідальність за власні дії та прийняті рішення [8; с. 144].

Вважаємо, що емоційний та когнітивний компоненти емпатії відіграють в роботі поліграфолога важливу роль, адже завдяки ним фахівець отримує можливість налагодження якісного контакту із особою що проходить перевірку, поліпшує здатність відчувати стан такої особи її настрої та формувати емоційне ставлення до її почуттів, підтримання з нею емоційного контакту та ефективної комунікації протягом передтестової, міжтестової та післятестової співбесіди. Результатом саме емоційної складової емпатії вважається толерантність, тактовність, та відвертість, що у свою чергу є одними з ознак професіоналізму поліграфолога.

Когнітивний компонент емпатії допомагає аналізувати поведінку, міміку, жести, інтонацію людей, робити прогнози щодо подальшого розвитку подій.

Поведінковий компонент емпатії в роботі поліграфолога також знаходить своє відображення але на нашу думку має проявлятися досить обмежено, індивідуально, залежно від кожної окремої ситуації. Поведінковий компонент може сприяти наприклад донесенню відношення фахівця (у випадках, коли це доречно) до певних обставин, що були висловлені особою, яка проходить перевірку із застосуванням поліграфа.

Слід відзначити, що зазначені компоненти не існують ізольовано один від одного та знаходяться у певному причинно-наслідковому зв'язку між собою.

Вважається, що емпатична здатність людини залежить від її професійних якостей, рівня професійної майстерності, об'єкта сприйняття, від позиції (статуса) суб'єкта та від більшості особистісних характеристик. У людей рівнодушних, зосереджених на собі, егоїстичних, вимогливих – низький рівень емпатії. Високий рівень емпатії частіше зустрічається у людей оптимістичних, щедрих, відкритих.

Отже, вважаємо, що емпатійна складова у професійній діяльності поліграфолога є однією з необхідних умов, яка зменшує рівень психологічного навантаження (стресу) для досліджуваної особи, сприяє налагоджуванню довірливих стосунків із поліграфологом, збільшує шанси на отримання зізнань, та в цілому позитивно впливає на результативність перевірки із застосуванням поліграфа.

Список використаних джерел

1. Лютова С.Н. Основы психологии и коммуникативной компетентности : Курс лекций. М., 2007. 305 с.
2. Коломієць С.Г. Психологічний захист людини / С.Г. Коломієць // Використання поліграфа в правоохоронній діяльності : проблеми та перспективи [Текст] : матеріали III Міжнар. наук.практ. конф. (Київ, 7–8 листоп. 2015 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – 244 с. – С. 72–74.
3. Гавриляк Л.С. Комунікативна компетентність як складова професійної підготовки сучасного фахівця // Науковий журнал «ЛОГОС. Мистецтво наукової думки». - №3, Квітень, 2019. С. 70–73.
4. Rickheit G. , Srohner H. Handbook of Communicative Competence. Gottingen : Hubert & Co. 2008. 561 h.
5. Долгова В.И., Мельник Е.В. Эмпатия и коммуникативная компетентность. – Челябинск : Изд-во «АТОКСО», 2007. – 253 с.
6. Вартамян В.М. Эмпатия как ключевой фактор успешной профессиональной деятельности психолога / В.М. Вартамян // Современные психолого-педагогические проблемы высшей школы. Вып. 4. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1985. – С. 67–73.
7. Максимець С. М. Вплив емпатійності на соціальну адаптацію майбутніх вчителів. Автореф.... канд. психол. наук. – Одеса, 2000. – 18 с.
8. Обозов Н.Н. Межличностные отношения / Н.Н. Обозов. – Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1979. – 151 с.